

หัวข้อวิทยานิพนธ์ หัตถกรรมการสานใบลานปาดะเพียน: กรณีศึกษาชาวบ้าน
ตำบลท่าว่าสุกรีและตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชื่อและนามสกุล นางสาวสุจิตราพร โพธิ์ประดิษฐ์

แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา

สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนจิต เจนนพกาญจน์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวุธ ยะหะกร

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2558

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนจิต เจนนพกาญจน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวุธ ยะหะกร)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ หัตถกรรมการสานใบลานปลาคะเพียน: กรณีศึกษาชาวบ้านตำบลท่าวาสกรี และตำบลภูเขาทอง
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัย นางสาวสุจิตราพร โพธิ์ประดิษฐ์ รหัสนักศึกษา 2501000976 **ปริญญา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา) **อาจารย์ที่ปรึกษา** (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สูดจิต เณนพกาญจน์
(2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวุธ ยะหะกร **ปีการศึกษา** 2557

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของหัตถกรรมพื้นบ้านการสานปลาคะเพียนใบลาน (2) ปัญหาและอุปสรรคของการประกอบอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้านการสานปลาคะเพียนใบลาน (3) แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคและการพัฒนาอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้านการสานปลาคะเพียนใบลาน ของชาวตำบลท่าวาสกรี และตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 45 คน จำแนกเป็นกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลท่าวาสกรี จำนวน 24 คน ประกอบด้วยผู้นำชาวบ้าน จำนวน 7 คน นักวิชาการ จำนวน 2 คน ผู้ประกอบการจำนวน 5 คน นักท่องเที่ยว จำนวน 10 คน และกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง จำนวน 21 คน ประกอบด้วยผู้นำชาวบ้าน จำนวน 4 คน นักวิชาการ จำนวน 2 คน ผู้ประกอบการ จำนวน 3 คน พนักงานเทศบาลกองสวัสดิการและสังคม จำนวน 2 คน นักท่องเที่ยวจำนวน 10 คน โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมพื้นบ้านการสานปลาคะเพียนใบลานเริ่มโดยชาวไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพค้าขายเครื่องเทศและอาศัยในเรือ มีชีวิตผูกพันกับลำน้ำเจ้าพระยามากกว่า 200 ปี จึงคุ้นเคยกับปลา ที่มีลักษณะงดงามสะดุดตา คือ ปลาคะเพียน จึงประดิษฐ์ รูปปลาคะเพียนจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น ใบตอง ใบมะพร้าว ต่อมาได้ พัฒนาเป็นการใช้ใบลาน เนื่องจากมีความแข็งแรงทนทาน วัสดุประสงค์ในการใช้งานเพื่อแขวนประดับ และเป็น ของเล่นสำหรับลูกหลาน และมีการพัฒนาการตกแต่งสี และลาย แบบต่างๆซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการค้า พร้อมกับการประยุกต์ใช้ วัสดุสังเคราะห์ชนิดอื่นเช่นหลอด และ พลาสติกแต่ ไม่ได้รับการยอมรับจากตลาด จึงเน้นการผลิตและรักษารูปแบบของการใช้ใบลานมาจนปัจจุบัน (2) ปัญหาอุปสรรคของการประกอบอาชีพการสานปลาคะเพียนใบลานของชาวบ้าน มาจากการขาดแคลนวัตถุดิบ ขาดแคลนแรงงาน และการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ผู้ผลิตมีรายได้น้อยลง (3) แนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคและการพัฒนาอาชีพการสานปลาคะเพียนใบลาน ควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชน โดยเฉพาะด้านการพัฒนารูปแบบให้สวยงาม ตลอดจนบรรจุภัณฑ์ และสถานที่จัดจำหน่าย รวมทั้งการรณรงค์ จัดกิจกรรมการเผยแพร่ งานศิลปะการสานใบลานปลาคะเพียนสู่เยาวชน เพื่อปลูกฝังให้เกิดความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของชุมชน

คำสำคัญ หัตถกรรมพื้นบ้านการสานปลาคะเพียนใบลาน ตำบลท่าวาสกรี ตำบลภูเขาทอง มรดกวัฒนธรรม

Thesis title: The Tapan Fish Palm Leaves Weaving Handicrafts: A Case Study of Tha Wasukri and Phu Khao Thong Sub-Districts Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Researcher: Miss Sujitraporn Pho-bradit **ID:** 2501000976

Degree: Master of Arts (Thai Studies);

Thesis advisers: (1) Dr. Sudjit Jennoppakarn, Assistant Professor;

(2) Dr. Sarayuth Yahakorn, Assistant Professor; **Academic year:** 2014

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the history and development of the folk craft of weaving Java barb fish models from Talipot palm leaves; (2) the problems encountered by residents of Tha Wasukri Sub-district and Phukhao Thong Sub-district, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Ayutthaya Province, who make their living from this folk handicraft; and (3) approaches to solving those problems and developing the career of making palm leaf Java barb fish models.

This was a qualitative research based on documentary research, participatory observation and in-depth interviews with 45 key informants from 2 sub-districts in Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Ayutthaya Province. The 24 key informants from Tha Wasukri Sub-district consisted of 7 village leaders and knowledgeable people, 2 academics, 5 business people and 10 tourists. The 21 key informants from Phu Khao Thong Sub-district consisted of 4 village leaders and knowledgeable people, 2 academics, 3 business people, 2 employees of the municipal social welfare department and 10 tourists. Data were analyzed using descriptive analysis.

The results showed that (1) The art of weaving Java barb fish from Talipot palm leaves was started by Muslim Thais who lived in boats and traded in spices. Because their lives had been closely connected with the Chao Phraya River for more than 200 years they were familiar with fish, and because the Java barb is a striking-looking fish, they invented a way to make models of Java barbs from local materials like banana leaves and coconut leaves. Later they began to use Talipot palm leaves to make the fish because they are stronger and more durable. The woven fish were made to be hung up as decorations or for playthings for children. The crafters developed ways to decorate the woven fish with paint and began to produce them for sale. They experimented with using synthetic materials like plastic sheets or plastic straws, but they were not as well received in the market, so at present most of the fish are woven from palm leaves. (2) The problems encountered by people who make their livelihood from selling these woven fish are a lack of raw materials, a lack of labor, and price pressure from middlemen that has caused the crafters' income to decrease. (3) To solve these problems, the key informants recommended that the government and private sector should support this traditional craft, especially by helping develop product and packaging innovations and providing more marketing outlets to distribute the products. They said there should be a campaign to promote and publicize the craft among youth so that they will appreciate this cultural heritage.

Keywords: folk handicraft, fish weaving, natural product, Tha Wasukri Sub-District, Phu Khao Thong Sub-District, cultural heritage

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุจิตต์ เจนนพกาญจน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ ยะหะกร และ รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุศล ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง ในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง และขอรำลึกถึง ศาสตราจารย์พิเศษประชิด วามานนท์ ที่เคยให้ คำแนะนำในการทำวิทยครั้งนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณผู้รู้ ผู้นำ และนักวิชาการในตำบลท่าวาสกรีและ ตำบลภูเขาทอง อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกท่านที่สละเวลาและให้ความร่วมมือในการเก็บ รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราชและขอบพระคุณ คุณพ่อบุญส่ง คุณแม่สายหยุด และ ดร.อนัญญา โพธิ์ประดิษฐ์ และครอบครัวโพธิ์ประดิษฐ์ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ที่ได้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือและให้กำลังใจมาโดยตลอด

สุจิตราพร โพธิ์ประดิษฐ์

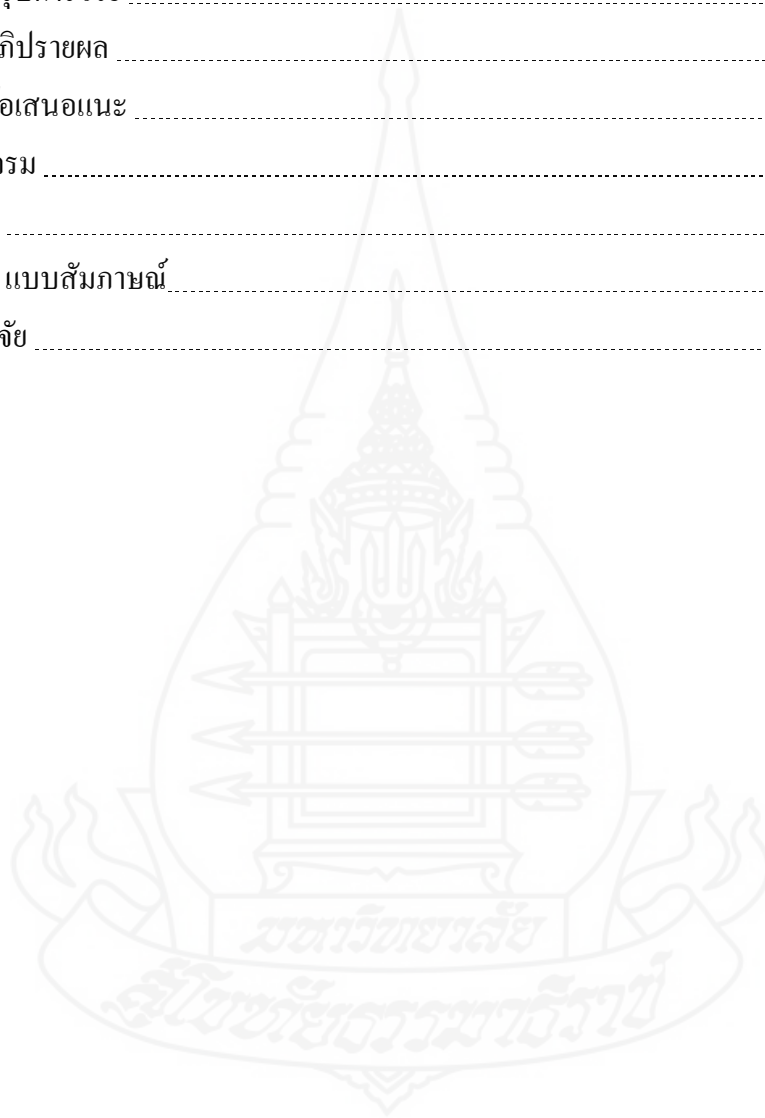
มีนาคม 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
กรอบแนวคิดการวิจัย	5
สมมุติฐานการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
หัตถกรรมโบราณ ปลายะเพียน	9
แนวคิดทฤษฎี	35
ชุมชนท้าวสุกรีและชุมชนภูเขาทอง	39
การศึกษากำเนิดชุมชนมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	43
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	47
รูปแบบการวิจัย	47
ประชากรกลุ่มเป้าหมาย	48
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	49
การเก็บรวบรวมข้อมูล	50
การวิเคราะห์ข้อมูล	51
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	52
ตอนที่ 1 สภาพของกลุ่มเป้าหมาย	53
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล	71
ตอนที่ 3 ข้อเสนอที่ได้จากการค้นพบ	89

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	98
สรุปการวิจัย	100
อภิปรายผล	109
ข้อเสนอแนะ	118
บรรณานุกรม	120
ภาคผนวก	123
ก แบบสัมภาษณ์	124
ประวัติผู้วิจัย	132

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 อัตราส่วนการผสมสีข้อมไบลาน	24
ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบจำนวนชิ้นส่วนประกอบของระยะเล็กและระยะขี้ใหญ่	33
ตารางที่ 2.3 จำแนกขนาดปลาคะเพียนไบลาน	33

ญ

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	5
ภาพที่ 2.1 ดันลานในประเทศไทย.....	14
ภาพที่ 2.2 ช่อดอกดันลาน	14
ภาพที่ 2.3 ดอกดันลาน.....	15
ภาพที่ 2.4 แผนภูมิขั้นตอนการข้อมสืไบลาน.....	25
ภาพที่ 2.5 ขนาดของใบโพธิ์เท่าของจริง หน่วย: เซนติเมตร	30
ภาพที่ 2.6 ขั้นตอนการสานปลาตะเพียนไบลาน	31

